

Först var skog ... och vatten

Värnamobygden är vacker, med gröna skogar, stilla sjöar och livliga vattendrag. De milsvida åkrarna är dock få, magra och karga jordar har lagt sten på bondens bördor. Skogen har begränsat synfältet men i stället öppnat för kreativitet och alternativa inkomstkällor.

Trävirket blev en bärande råvara. När så krävdes fanns gott om vatten att tillgå, för transporter och som pålitlig kraftkälla. Förmågan att bearbeta virket blev en allt viktigare tillgång, träslöjd och snickeri blev tidigt en binäring för bönderna.

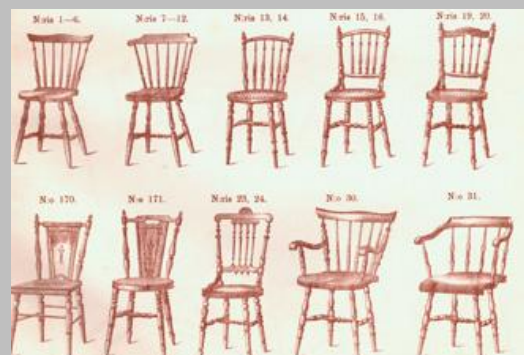
Bondens möbler var hemtillverkade och ofta väggfasta. På herrgårdarna höll man sig med mer eleganta och fristående möblemang. Därifrån kunde också enkelt men snickarkunnigt folk hämta inspiration. Hantverket utvecklades och på många gårdar kom man i större eller mindre omfattning att ägna sig åt saluslöjd. Att tillverka pinnstolar, för att sälja på den lokala marknaden, blev för många en betydande inkomstkälla, Under 1800-talet blev även snickerier viktiga, framförallt i Vaggeryd och Värnamo, där pinnstolen blev en karakteristisk produkt.

Världen öppnas – från snickarverkstad till fabrik

Industrialiseringen under det sena 1800-talet förändrade det svenska samhället i grunden. Järnvägen och elektriciteten utvecklade kommunikationer och produktionsmetoder också på landsbygden. Järnvägen banade väg för många nymodigheter, ensamarbete blev grupparbete och händerna fick hjälp av maskiner. Allt fler lämnade en osäker naturhushållning på landet för att söka en bättre framtid där pengarna styrde – torparen blev industriarbetare. Städerna växte och köpingar blev järnvägsknutar. För den arbetsvillige och kreativt begåvade öppnades många möjligheter, var och en som ville och vågade kunde bli sin egen lyckas smed. Nya inkomster födde nya behov, konsumtionen ökade, liksom standarden, i hem som kunde inredas med allt fler och allt bättre möbler.

I västra Småland finns sedan gammalt en av Sveriges starkaste företagarregioner, präglad av många småföretag och låg arbetslöshet. Företagarandan utvecklades tidigt till en viktig del i den regionala identiteten och gick i många fall hand i hand med de mycket aktiva frikyrko- och nykterhetsrörelserna i regionen.

I och kring Värnamo, som har kallats porten till den småländska entreprenörsandan, snurrade hjulen allt snabbare. Här kom ett genombrott för småindustrin inom flera branscher. Den kanske mest profilerade under 1900-talets första halvsekel – med många nyetableringar också på landsbygden – var möbelindustrin.

Inom nuvarande Värnamo kommun etablerades en mängd större och mindre möbelfabriker, såväl i tätorten som på landsbygden, i exempelvis Rydaholm, Bor, Gällaryd och Horda. Bara i Värnamo stad fanns som mest ett fyrtiotal möbelföretag, med allt från några stycken till ett par hundra sysselsatta. Indirekt försörjde möblerna fler – med maskinerna följde behovet av mekaniska verkstäder, snart nog sattes olika underleverantörer i arbete.

Möbeltillverkning sågs som ett gediget hantverk, där insatserna gällde hela produkten, maskinerna var till hjälp men någon löpande-band-princip var inte att tala om. I den ensamme möbelsnickarens verkstad hade utrustningen varit enkel – en hyvelbänk, en hyvel, en såg och några småverktyg. Han behövde i första hand bra råmaterial och gott om tid för att tillverka en välgjord och hållbar produkt. När fabrikationen successivt växte och hantverkets traditioner kopplades till en allt modernare teknik och tids nog också krävde serietillverkning, slog man vakt om materialets och formens värden. Oavsett produktionsordning skulle möblerna kännetecknas av hög kvalitet och god funktion, där träkänslan skulle ha en framträdande roll.

En skicklig yrkeskår växte fram, där många gick från att vara anställd till att etablera egen verksamhet. Entreprenörsandan var stark, det var sällan långt mellan fabrikena.

Produkter från dessa fabriker skulle återfinnas i många svenska hem, inte bara i Värnamobygden, eller ens bara i Småland. Några kom att nå längre än så.

Många och mycket

Flera fabriker fick namn efter naturen – Eken, Svanen, Björken, Linden... I staden kunde de heta Göta, Haga eller Funkis. Många döptes efter sin ort eller sina ägare. Alla fick de sin egen historia, som familjeföretag eller som kollektivt ägda.

Med bas i tillverkningen av pinnstolar kom produktionen att omfatta kvalitetsmöbler för hem och kontor – bord, stolar och bokhyllor, möbler för matsal, sällskapsrum och sängkammare. Det lokala och inhemska virket fick med växlande mode sällskap av mer exotiska träslag. Flera fabriker tillverkade hela möblemang, så kallade garnityr, till glädje inte minst för nygifta som stod i begrepp att sätta bo.

De större möbelfabriker i staden hade möjlighet att hålla sig med egna försäljare. De hade sina olika specialiteter och i många fall en mycket personlig förmåga att ta sina kunder. Ofta tog också någon av ägarna denna roll som krävde både yrkeskunnande och försäljartalang. De mindre industrierna hade inte sådana resurser utan måste anlita särskilda mellanhänder. Dessa hade i gengäld ett stort kontaktnät, särskilt bland större möbelgrossister, både i storstäderna och på andra platser.

Fabrikerens produktkataloger blev många, man sålde över hela landet, både till grossister och möbelhandlare. Flera av företagen hade försäljningskontor i huvudstaden och några kunde till och med se sina produkter gå på export. Optimismen var stark – möblerna livnärde många.

Hantverksform

Den kvalitativt höga nivån hos de småländska möbelföretagen har förenat hantverk och kreativitet. Flera fabriker anlät bildhuggare och träsnidare för att förädla sina produkter. Från utsågade ämnen, efter förlagor eller egna ritningar, högs eller skars motiven och mönstren i relief eller som friskulptur. Resultatet kunde bli en självständig dekoration eller utgöra en del i en möbel, både som ornament och i figurativ form. Sådana väl arbetade möbler krävde att köparen hade både plats och pengar.

En av de främsta bildhuggarna, Carl Axel Rolander, var knuten till Möbelfabriken Göta. Han föddes 1881 i Byarum och avled i Värnamo 1952. Han hade varit elev hos Sven Boberg och snidade också porträtt, figurer och djurskulpturer.